

УДК 336.717.8 (476)

Некрасова О.Л., к.е.н., доцент
Донецький національний університет

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Некрасова О. Л. Механізм правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг. У статті проведено комплексний аналіз основних напрямків правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг, визначено деякі прогалини в законодавстві, стосовно правового статусу окремих суб'єктів цього ринку та запропоновано шляхи вдосконалення механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг.

Некрасова О. Л. Механизм правового регулирования деятельности финансовых посредников рынка финансовых услуг. В статье проведен комплексный анализ основных направлений правового регулирования деятельности финансовых посредников рынка финансовых услуг, определены некоторые пробелы в законодательстве, относительно правового статуса отдельных субъектов данного рынка и предложены пути совершенствования механизма правового регулирования деятельности финансовых посредников рынка финансовых услуг.

Nekrasova O. Legal Regulation Mechanism of Financial Intermediary Services at the Financial Market. This article presents a comprehensive analysis of the main areas of legal regulation of financial intermediaries of financial services; it identifies some gaps in the legislation concerning the legal status of individual subjects of the market and the ways of improving the mechanism of regulation of financial intermediaries' services at the financial market.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем оздоровлення у посткризовий період та розвитку ринку фінансових послуг в умовах глобалізації є пошук сучасних методів та форм реалізації правового регулювання фінансових посередників, що могли б забезпечити стабілізацію їх конкурентних позицій на ринку фінансових послуг. Крім того, таке регулювання має забезпечувати належне виконання ринком фінансових послуг функції розподілу та перерозподілу фінансових активів між учасниками ринку в межах своєї країни та світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням механізму державного регулювання ринку фінансових послуг займалися Дж. Стігліц, Т. Кембелл, Г. Марковіц, У. Шарп та ін. закордонні науковці, що ж до вітчизняних, то дослідженням державного регулювання ринку фінансових послуг займалися М. Алексєєв, В. Зимовець, В. Корнєєв, О. Мозговий, Науменкова С.В., С. Реверчук, М. Савлук, В. Ходаківська та інші.

Однак, з огляду на те, що вітчизняний ринок фінансових послуг характеризується відсутністю чітких традицій та правил функціонування, це зумовлює необхідність розробки концепції побудови ефективного механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг.

Мета статті - дослідження структурних елементів механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг та розробка концептуальної схеми щодо підвищення ефективності взаємодії між органами державного регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг і фінансовими посередниками.

Викладення основного матеріалу. В економіці кожної ринково орієнтованої країни постійно відбувається перерозподіл фінансових ресурсів між економічними суб'єктами (кредиторами), що мають тимчасово вільні кошти (з профіцитом бюджету) та економічними суб'єктами (позичальниками), що відчувають нестачу у фінансових коштах (з дефіцитом бюджету). Взаємозв'язок між такими суб'єктами може здійснюватися через потоки грошей та фінансових інструментів у секторі прямого фінансування, тобто купівля-продаж відбувається безпосередньо між продавцями та покупцями, або у секторі опосередкованого фінансування, де купівля-продаж реалізується через фінансових посередників. Останні, активно взаємодіють на грошовому ринку із суб'єктами господарювання, населенням, державою, нерезидентами та між собою, акумулюють в себе фінансові ресурси, а потім пропонують їх кінцевим покупцям. Фінансові посередники – це юридичні особи, що приймають активну участь в організації процесу переміщення коштів в рамках єдиної фінансової системи та надають фінансові послуги у встановленому законом порядку, та здійснює свою діяльність на ринку фінансових послуг з метою отримання прибутку або задоволення потреб суб'єктів цього ринку в фінансових послугах.

Правове регулювання ринку фінансових послуг здійснюється на підставі інструментів регулювання, тобто прийнятих нормативно-правових актів, що повинні забезпечувати створення рівних умов для всіх учасників ринку фінансових послуг та державних органів, що здійснюють таке регулювання. Тому, доцільно було б розробити концепцію механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 1).

У результаті проведеного аналізу наукової літератури було встановлено, що ефективність правового регулювання діяльності фінансових посередників залежить від забезпечення сприятливих умов функціонування та розвитку ринку фінансових послуг, нагляду за фінансовим станом його учасників, дотриманням ними законодавства та правозастосування, а також захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Ефективності діяльності фінансових посередників можлива за умов виконання наступних принципів:

- 1) принцип прибуткового господарювання (прибутковість, ліквідність, ризикованість – повинні бути оптимальними);
- 2) робота фінансових посередників в межах реально наявних і залучених ресурсів;
- 3) повна економічна самостійність та економічна відповідальність фінансових посередників за результати своєї діяльності (встановлення плати за послуги або відсоткових ставок, вибір власної стратегії і тактики розвитку);
- 4) спекулятивний принцип (регулюється законодавством та відповідними нормативами);
- 5) діяльність фінансових посередників повинна регулюватися економічними, а не адміністративними методами;
- 6) взаємини фінансових посередників з користувачами їхніх послуг повинні будуватися як звичайні ринкові: єдина мета - отримання прибутку; розумне невтручання в справи один одного; вирішення спірних питань у суді.

Функції, щодо діяльності фінансових посередників на ринку фінансових послуг повинні відображати сутність функціонального призначення механізму правового регулювання їх діяльності, а саме:

- регулюючої, що передбачає регулювання процесу організації ринку фінансових послуг, регулюванню діяльності його учасників;
- захисної, яка забезпечує захист ринку фінансових послуг та його учасників, а також захист прав споживачів фінансових послуг від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- контрольної, що спрямована на виявлення порушень чинного законодавства та застосування певних заходів впливу до правопорушників;

- координаційної, яка сприяє налагодженню взаємовідносин між регулюючими органами державної влади;
- інституційної, яка передбачає розвиток конкурентного середовища на ринку фінансових послуг, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з нього.
- інтеграційної – сприяння входженню у світовий фінансовий ринок.

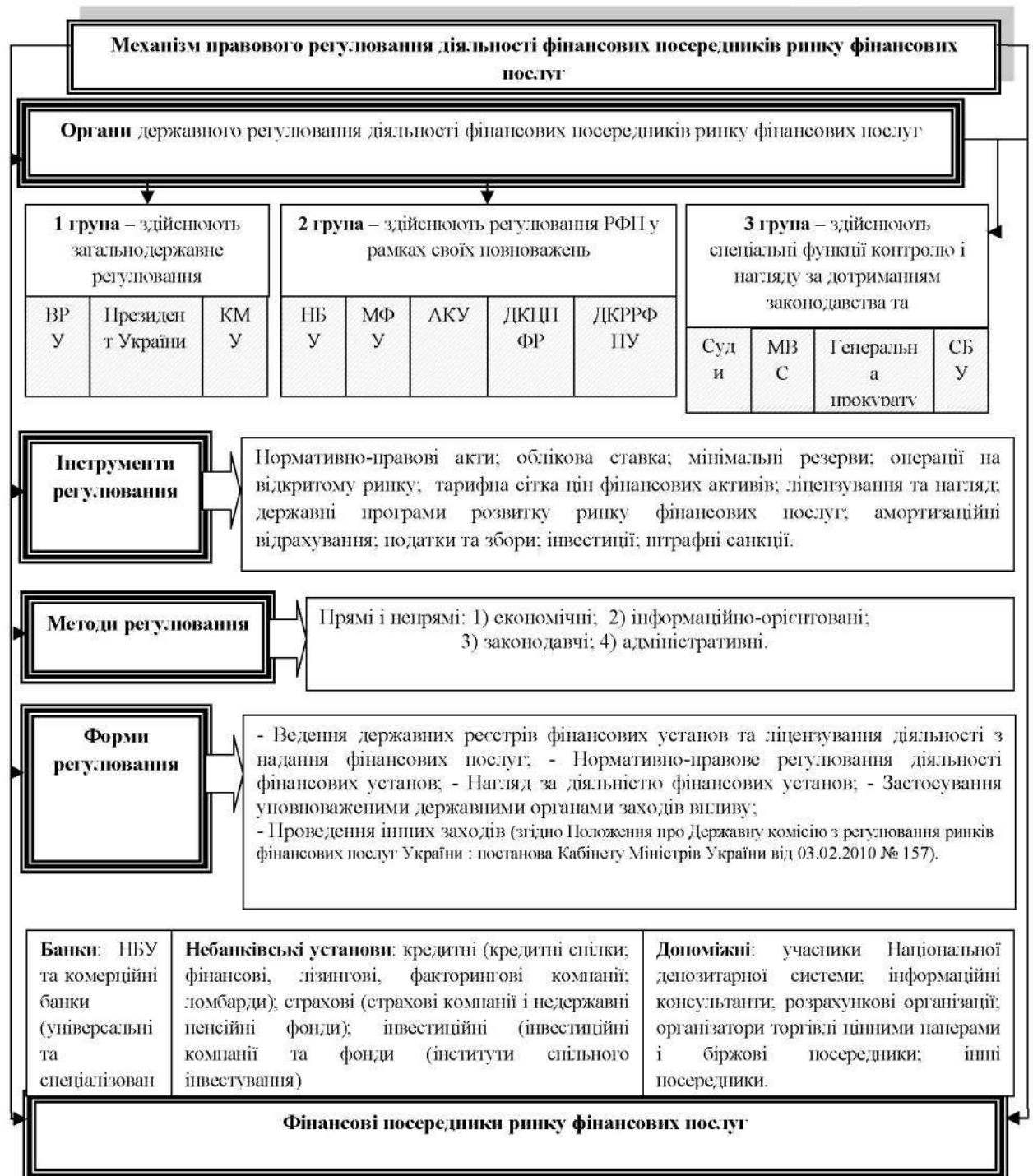

Рис. 1. Концепція механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг

Забезпечують такі умови функціонування фінансових посередників - органи державного регулювання за їх діяльністю, які можуть бути розподілені на три групи в залежності від їх основних функцій та повноважень.

До першої групи слід віднести органи, що здійснюють загальнодержавне регулювання, а саме Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України.

До другої групи належать державні органи та установи, що здійснюють регулювання ринку фінансових послуг у рамках своїх повноважень. Серед них Національний банк України, Міністерство фінансів України, Антимонопольний комітет України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

До другої групи належать державні органи та установи, що здійснюють спеціальні функції контролю і нагляду за дотриманням законодавства та правозастосування в країні. До них належать суди, Міністерство внутрішніх справ, Генеральна прокуратура, Служба безпеки України.

Функціонування механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг відбувається за рахунок ефективної роботи його складових елементів, що забезпечують цільовий вплив на фінансових посередників ринку фінансових послуг. До них належать – інструменти, методи та форми правового регулювання діяльності фінансових посередників.

Основними інструментами правового регулювання діяльності фінансових посередників та їх функціонування на ринку фінансових послуг України є наступні: Нормативно-правові акти: Конституція України, Господарський Кодекс України, ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», ЗУ «Про НБУ», ЗУ «Про банки і банківську діяльність», ЗУ «Про страхування», ЗУ «Про інститути спільного інвестування», ЗУ «Про кредитні спілки» та ін.

Однак, аналіз наукової літератури свідчить про недостатню розробку питання правового статусу та регулювання діяльності деяких фінансових посередників ринку фінансових послуг. Це особливо стосується правового регулювання діяльності інститутів спільного інвестування, кредитних спілок, факторингових компаній, ломбардів, довірчих товариств, юридичних осіб, що за своїм статусом не є фінансовими установами, та фізичних осіб-підприємців, які мають право відповідно до закону надавати окремі види фінансових послуг.

Вирішення цього питання надасть змогу вдосконалити систему державного впливу на ринок фінансових послуг за рахунок чітких та зрозумілих дій усіх його учасників.

- Облікова ставка; мінімальні резерви; операції на відкритому ринку – є основними інструментами впливу Національного банку України на діяльність комерційних банків, що є найбільш розповсюдженими учасниками ринку фінансових послуг і формують основну його фінансову політику.

- Тарифна сітка цін фінансових активів, якої притримуються фінансові посередники, що надають аналогічні або схожі фінансові послуги. При цьому зміни цін на фінансові інструменти відбувається узгоджено між фінансовими установами, або за умов волатильності - випадкової складової зміни ціни фінансового інструменту (фактора ризику);

- Ліцензування та нагляд різних фінансових посередників здійснюють відповідні наглядові органи, до яких належать: Національний банк України, Міністерство фінансів України, Антимонопольний комітет України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;

- Державні програми розвитку ринку фінансових послуг необхідні для підвищення якості надаваних фінансових послуг клієнтам, що вже працюють на українському ринку, залучення нових інвестицій і в перспективі створення Національного фінансового центру для проведення трансакційних фінансових операцій;

Крім того до інструментів правового регулювання діяльності фінансових посередників також належать: амортизаційні відрахування; податки та збори; інвестиції; штрафні санкції та інші.

Форми і методи правового регулювання ринку фінансових послуг та його основних учасників створювалися по мірі розвитку й поширення різноманітного виду послуг. Правове регулювання ринку фінансових послуг на державному рівні може здійснюватися у формах, що носять в основному протекціоністський характер, оскільки ця сфера економіки має пріоритетне значення в аспекті забезпечення економічної та політичної безпеки. Основними законодавчо закріпленими формами правового регулювання ринку фінансових послуг є: ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; нагляд за діяльністю фінансових установ; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; проведення інших заходів (згідно Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 № 157).

Щодо методів правового регулювання, то на міжнародному рівні формуються загальні норми і правила надання фінансових послуг. Основною організацією, яка займається цими питаннями, є Всесвітня організація торгівлі, в якій регулює сферу фінансових послуг Генеральна угода по торгівлі послугами. Також, як свідчить світова практика, слід використовувати прямі і непрямі методи регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг, що забезпечить належну дієвість механізму і стимулюватимуть ефективну роботу усіх його складових елементів. До них належать:

1. Економічні методи, які у разі того, що вони не суперечать вимогам законів ринку, прийнято вважати найбільш тонким інструментом узгодження механізму саморегулювання ринку фінансових послуг з інтересами економіки. Це методи дії на попит і пропозицію фінансових послуг, на умови формування фінансових ресурсів, витрат і результатів, що включають регулювання тарифів на послуги, податкове, митне, фінансове і кредитно-грошове регулювання.

2. Інформаційно-орієнтовальні методи учасників ринку фінансових послуг орієнтовані на забезпечення фінансових посередників комерційною інформацією, що дозволяє вибирати оптимальні шляхи реалізації поточних і перспективних завдань. При цьому використовуються такі види інформації: кон'юнктурна інформація про тарифи на послуги, процентні ставки банків, курси валют тощо, за допомогою якої вирішуються кон'юнктурні та маркетингові завдання; статистична інформація, що дозволяє одержувати узагальнені оцінки стану ринку фінансових послуг і тенденцій їх розвитку; прогностична інформація, вживана при розробці стратегій розвитку фінансових посередників, концепцій і програм розвитку ринку фінансових послуг; науково-технічна інформація, тобто різні розробки науковців, щодо покращення механізму функціонування та правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг; інформація про показники діяльності сучасних фінансових посередників, за допомогою яких здійснюється моніторинг їх платоспроможності і конкурентоспроможності.

3. Законодавчі методи забезпечують правові основи регулювання ринку фінансових послуг, що включають захист прав фінансових посередників, найнятих робітників і споживачів.

Сукупність правил, що забезпечують конкуренцію на ринку, фінансових послуг одержала назву антимонопольного законодавства. Воно направлене не на формальну заборону монополій, а на обмеження їх діяльності, сприяючи підтримці конкуренції, особливо стосовно окремих фінансових посередників і юридичних осіб, що за своїм статусом не є фінансовими установами, та фізичних осіб-підприємців, які мають право відповідно до закону надавати окремі види фінансових послуг. Дієвість антимонопольного законодавства залежить від повноти і якості законодавчого

оформлення процесів надання фінансових послуг, а також від ефективності організаційного механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг.

4. Адміністративні методи правового регулювання використовуються виконавчими структурами державної і регіональної влади за для регулювання процесу обігу фінансових послуг. Вони застосовуються в процесі цінової, фінансової, кредитної, податкової і митної політики держави, з метою запобігання проникненню на ринок фінансових послуг потенційно ризикованих фінансових інструментів та послуг.

Підсумовуючи усе вищенаведене, ефективність механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг України залежатиме від забезпечення державою оптимально рівних сприятливих умов для розвитку і ефективному функціонуванню фінансових посередників та споживачів фінансових послуг, що може бути реалізовано шляхом ефективної взаємодії усіх елементів механізму.

Висновки Таким чином, впровадження запропонованої концепції механізму правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг сприятиме розвитку і ефективному функціонуванню фінансових посередників та споживачів фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, 19-20, 21-22 (із наступними змінами та доповненнями).

2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - №25. – Ст.67.

3. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Верховна Рада України; Закон України від 15.03.2001 № 2299-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>.

4. Про кредитні спілки : Верховна Рада України; Закон України від 20.12.2001 № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/annot/2908-14>.

5. Про недержавне пенсійне забезпечення : Верховна Рада України; Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

6. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України : постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 № 157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=157-2010-%EF>.

7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2664-14>.

8. Корнеев В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках / В.В. Корнеев. - Монографія. – Київ: НДФІ, – 2003. – 376 с.

Ключові слова: фінансові посередники, ринок фінансових послуг, органи державного регулювання фінансового посередництва.

Ключевые слова: финансовые посредники, рынок финансовых услуг, органы государственного регулирования финансового посредничества.

Keywords: financial intermediaries, market financial services, organs of state regulation of financial intermediation.